

**Bernát Anikó – Szivós Péter: A fogyasztás jellemzői
általában és két kiemelt kiadási csoportban**

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:
Bernát Anikó – Szivós Péter (2004) „A fogyasztás jellemzői
általában és két kiemelt kiadási csoportban”: in: *Társadalmi
riport 2004*, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich
György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 290–306.

A fogyasztás jellemzői általában és két kiemelt kiadási csoportban

Bernát Anikó – Szivós Péter

A TÁRKI Háztartás Monitor¹ vizsgálatának (továbbiakban Monitor felvétel) hagyományosan része a háztartások kiadási, illetve fogyasztási szerkezetének feltárása. Ennek során összegszerűen megismerjük a háztartások fogyasztását, így megtudjuk, hogy mennyit költöttek az adatfelvétel előtti hónapban, jelen esetben, azaz 2003 szeptemberében különböző havi, negyedévi és évi szinten számba vehető fogyasztási tételekre. Az általunk felmért kiadások spektruma olyan általános fogyasztási javaktól indul, mint az élelmiszer (beleértve a háztartás által megtermelt és elfogyasztott termények és állatok értékét is), a lakásfenntartás vagy a közlekedés költségei, és olyan, a társadalomnak csak egy része által fogyasztott javakig terjed, mint a tartós műszaki cikkek vásárlása, a szórakozás vagy az üdülés.

Az elemzés során először a háztartások fogyasztási szerkezetét állítjuk a középpontba. Megvizsgáljuk az egyes fogyasztási tételek elterjedtségét, azt, hogy a háztartások mekkora része és mennyit költ az egyes szolgáltatás- és terméktípusokra, illetve az egyes fogyasztási javak milyen súllyal szerepelnek a háztartások összes kiadásán belül. Kitérünk a társadalom különböző rétegeinek fogyasztási szerkezetében megmutatkozó különbségekre is. Két kiadástípust kiemelten kezelünk: megvizsgáljuk a lakásfenntartási költségek és a jövedelem különböző aspektusainak, mutatóinak alakulását, valamint a nyaralási szokásokat is. A fogyasztás e két területének az összevetése azért is érdekes, mert míg a lakásfenntartás egy jellemzően nem jövedelem-rugalmas háztartási költségtényező, addig a nyaralás kifejezetten rugalmas költség-elemnek mondható ebből a szempontból.

---

¹ A TÁRKI Háztartás Monitor kutatás adatfelvétele 2003. október és novemberben zajlott. A háztartási minta elemszáma 2235, az egyéni kérdőívet kitöltőké 4487. A súlyozott minta elemszáma a háztartások esetében 2258, az egyéni kérdőívet kitöltők esetében pedig 4000. A vizsgálat többlépcsős rétegzett mintavétellel készült. A mintavételi hiba egyszerű gyakorisági eloszlásokra vonatkozóan 95%-os valószínűség mellett +/-1-2%.

A mintát alkotó 2258 háztartás átlagosan 103 156 Ft értékben² fogyasztott egy hónapban, ami egy fő esetében 44 694 Ft-ot, fogyasztási egységre vonatkoztatva pedig 54 375 Ft³ fogyasztást jelent. A háztartások átlagos kiadása a 2000. évi Monitor felvételben mért fogyasztáshoz képest az elmúlt három évben 34 százalékponttal emelkedett. Ez a változás 1,113-es árindex⁴ mellett 21%-os reálnövekedést jelent.

1. A fogyasztás néhány általános jellemzője

Van néhány olyan terméktípus vagy szolgáltatás, amelyre szinte minden háztartás költ: mindenekelőtt ilyennek tekinthető az élelmiszer, emellett azonban a háztartások negytedede fogyaszt saját termelésű élelmiszert is. Széles körben elterjedt tételek még a háztartások fogyasztási kiadási között az elektromos áram, a testápolásra, a tisztítószerekre, valamint a lakásfenntartásra fordított kiadások. A telefonszámla (vezetékes, illetve mobil) is a háztartások közel kilenczetedét érinti, ahogy gázra, valamint egészségügyi termékekre, szolgáltatásokra is ötből négy háztartás költ. Víz- és csatornahasználati díjat a háztartások háromnegyede fizet, szemétszállítást több mint kétharmaduk, ruházkodásra és közlekedésre pedig közel kétharmaduk költött. Televíziózással kapcsolatos kiadásai a háztartások felének vannak, és szintén a háztartások fele költ élvezeti cikkekre. Lakbért, illetve közös költséget a háztartások több mint egyharmada fizet, ahogy lakáskarbantartással kapcsolatos kiadásai is a háztartások harmadának vannak, és ugyanilyen arányban költenek művelődésre, oktatásra is. Valamivel alacsonyabb a sportra, szórakozásra költő, valamint a háztartási cikket vásároló háztartások aránya, és még ennél is kevesebb, csak minden ötödik háztartás fordított pénzt üdülésre, illetve tartós műszaki cikkekre. A melegvízért fizetők relatíve alacsony aránya (17%)

---

² A háztartások külön-külön megadták a fogyasztás egyes tételeire fordított összeget, ám emellett egyösszegű becslést is adtak a teljes havi kiadásaikról. A tanulmány során a havi kiadás összegeként bemutatott és elemzett összeget a két módszer együttes alkalmazásával kaptuk, mégpedig úgy, hogy összegeztük az egyes kiadási tételeket, amelyet összehasonlítottunk az egyösszegű becsléssel, és minden háztartásnál a magasabb összeget vettük figyelembe.

³ A fogyasztási egységek vizsgálatakor ún. ekvivalencia-skálát alkalmaztunk, amely megmutatja, hogy egy adott szerkezetű háztartás fogyasztási szükségleteit hogyan válthatjuk át valamely számú felnőtt szükségletére. Ennek segítségével megjeleníthető a háztartások fogyasztásbeli méretgazdaságossága, tehát az, hogy egy több főből álló háztartásban az egy főre jutó fogyasztás alacsonyabb, mint egy kisebb háztartásban. Emellett az ekvivalencia-skálával az is kifejezhető, hogy bizonyos életkorú háztartástagok (pl. gyerekek és felnőttek) szükségletei eltérnek. Jelen kutatásban az ekvivalencia-skála alkalmazásakor létrehozott fogyasztási egységeket minden esetben $e=0,73$ -as hatványkitevővel számítottuk.

⁴ Forrás: A 2000. október – 2003. április közötti időszakra számított hivatalos KSH árindex.

azzal indokolható, hogy erre a tételre csak a távfűtéses lakásban élőkől kértük rá. (1. táblázat)

1. táblázat. Egyes fogyasztási javak fogyasztásnak gyakorisága és az egyes fogyasztási tételekre költő háztartások átlagos kiadása, fogyasztási egységenként 1999/2000-ben és 2002/2003-ban (% , Ft)

Kiadási tételek	1999/2000		2002/2003	
	%	Átlag (Ft)	%	Átlag (Ft)
Az elmúlt hónapban				
Élelmiszer	99,6	12 988	99,6	18 457
Elektromos áram (fűtés nélkül)	99,0	2006	98,2	2841
Lakásfenntartás	95,2	8970	95,9	9802
Gáz (fűtés nélkül)	84,7	1433	82,9	1485
Telefonszámla	78,9	2928	86,5	4007
Víz- és csatornahasználati díj	79,1	1036	77,4	1596
TV, kábeltévé*	66,5	734	54,4	1433
Szemétszállítás	62,3	363	69,4	524
Közlekedés (bérlet, benzin, jegy)	57,3	4119	62,7	5693
Élvezeti cikk (cigaretta, szeszes ital)	52,5	3100	53,1	4603
Lakbér, közös költség	38,6	2643	37,3	3666
Melegvíz-díj	12,4	1810	17,1	2574
Bejárónő, babysitter	1,9	4277	1,5	9091
Az elmúlt 3 hónapban				
Testápolás	96,5	2295	97,2	3083
Mosóporok, tisztítószer	97,4	2302	97,0	3042
Egészségügyi kiadások (orvos, gyógyszer, gyógyhatású készítmények)	79,7	6061	78,9	7543
Ruházkodás	54,3	8766	65,0	11 152
Művelődés, oktatás, korrepetálás	36,1	4453	31,8	6952
Szórakozás, sport	25,6	3638	28,1	5540
Az elmúlt 12 hónapban				
Lakáskarbantartás (pl. festés, tetőjavítás)	37,3	60 087	33,5	83 532
Háztartási-, lakásfelszerelési cikk	26,8	34 872	28,4	47 844
Tartós műszaki cikk	22,2	49 460	20,8	58 290
Üdülés	16,7	51 618	21,3	50 952

Megjegyzés: A megkérdezett háztartások súlyozott elemszáma 1999/2000-ben 2013, 2002/2003-ban 2258 volt. A kiadások fogyasztási egységre való átszámításakor az e=0,73-as hatványkitevőt alkalmaztuk.

*A tévén fogható csatornák előfizetési díja, a beltéri egység bérleti díja, ez a tétel 2000-ben a tv-előfizetési díjat is tartalmazta.

A havi kiadások közül több esetben tapasztalható emelkedés vagy csökkenés az adott tételre költő háztartások arányában. 2000-hez képest a közlekedésre, telefonszámlára, szemétszállításra költő, valamint a melegvízdíjat fizető háztartások aránya kismértékben emelkedett (5–8 százalékpontos növekedés). Csökkent ugyanakkor a tévzésre költők aránya: 1999/2000-ben ugyanis még létezett a televízió-előfizetési díj, de mellettük akkor ide soroltuk azokat is, akik kábeltévéért is fizettek. A szélesebb körben elterjedt tévéelőfizetési díj eltörlésének következtében 2003-ban kevesebb háztartás (66,5% helyett 55%) sorolható a tévéért fizetők körébe.⁵

A kiadások közül a legjelentősebb tétel az élelmiszer-fogyasztás, 2003-ban a háztartások 35 292 Ft értékben vásároltak ilyen termékeket, ez fogyasztási egységenként átlagosan 18 457 Ft-ot jelent egy hónapban. (1. táblázat) Ez az 2000. évi adatfelvétel adataihoz képest 42 százalékpontos növekedést jelent. Azon háztartások esetében, ahol fogyasztanak saját termelésből származó élelmiszert, ott havi 28 954 Ft megtakarítást jelent ez a tétel az élelmiszerre fordítandó kiadásokból. A lakásfenntartásra költő háztartások fogyasztási egységenként átlagosan közel havi 10 ezer Ft-ot fizetnek erre a szolgáltatáscsoportra, ami 9 százalékpontos emelkedés a három évvel ezelőttihez képest. Közlekedésre a háztartások havonta 5693 Ft-ot fordítanak fogyasztási egységenként, és közel ugyanennyit költenek élvezeti cikkekre (4603 Ft) és telefonálásra (4007 Ft) is. Ezekben a tételekben nagyobb növekedés történt a három évvel ezelőtti költségek nominális értékéhez viszonyítva, hiszen a háztartások átlagosan 37–48%-kal többet fordítottak közlekedésre, élvezeti cikkekre és telefonszámlára, mint 1999/2000 folyamán.

Az elmúlt három hónapban ruhát vásároló háztartások fogyasztási egységenként átlagosan 11 152 Ft-ot költöttek ruhaneműre, az egészségügyi szolgáltatást vagy terméket vásárlók pedig 7543 Ft-ot gyógyszerekre, gyógyhatású készítményekre vagy orvosra; ez utóbbi két kiadási tétel esetében a növekedés mértéke 24–27 százalékpont. Több mint 50 százalékponttal nőtt azonban a sportolásra, szórakozásra, illetve a művelődésre, oktatásra fordított összeg, ami a 2002/2003-as évben fogyasztási egységenként átlagosan 5540 Ft és 6952 Ft volt három hónap alatt. A testápolásra és tisztítószerre fordított összeg ugyanilyen periódus alatt átlagosan 3000 Ft körül mozgott mindkét tétel esetében, ami átlagosan egyharmaddal emelkedett három év alatt. (1. táblázat)

---

⁵ A kérdést emiatt 2000-ben és 2003-ban különbözőképpen tettük fel: 2000-ben: „Kérem, mondja meg, mennyit költöttek az elmúlt hónapban TV, kábeltévé előfizetési díjára.”; 2003-ban: „Kérem, mondja meg, mennyit költöttek az elmúlt hónapban a tévén fogható csatornák előfizetési díjára és a beltéri egység bérleti díjára (ha van).”

Az éves viszonylatban vizsgált kiadások közül a lakáskarbantartás terén a legmagasabb az átlagos költség, ahol a fogyasztási egységenként kapott évi átlagosan 83 532 Ft-os kiadás 39 százalékponttal magasabb a három évvel ezelőtti hasonló célú költséknél. Hasonlóan magas, 37 százalékpontos emelkedés történt a háztartási- és lakásfelszerelési cikkekre fordított kiadások terén is, ami a 2002/2003-as időszakban fogyasztási egységenként átlagosan 47 844 Ft-ba került az erre a célra fordító háztartásoknak. Tartós műszaki cikkekre 18 százalékponttal többet, fogyasztási egységenként 58 290 Ft-ot költöttek a háztartások, az üdülésre fordított összeg nagysága azonban gyakorlatilag nem változott, továbbra is az 50 ezer Ft körüli tartományban mozog. (1. táblázat)

2. táblázat. Az egyes kiadásfajták részaránya a háztartás összes kiadásából 1999/2000-ban és 2002/2003-ban (%)

Kiadási tételek	1999/2000	2002/2003
Élelmiszer	34,2	37,1
Lakásfenntartás	20,5	16,7
Közlekedés (bérlet, benzin, jegy)	7,0	7,5
Telefonszámla	6,0	6,9
Lakáskarbantartás (pl. festés, tetőjavítás)	4,9	4,5
Élvezeti cikk (cigaretta, szeszes ital)	4,5	4,9
Ruházkodás	4,4	5,1
Egészségügyi kiadások (orvos, gyógyszer, gyógyhatású készítmények)	4,0	3,5
Tartós műszaki cikk	2,4	1,9
Háztartási-, lakásfelszerelési cikk	2,2	2,0
Üdülés	2,1	1,9
Mosóporok, tisztítószer	2,0	1,9
Testápolás	1,9	1,9
Művelődés, oktatás, korrepetálás	1,5	1,5
TV, kábeltévé*	1,2	1,4
Szórakoztatás, sport	0,8	1,0
Bejárónó, babysitter	0,2	0,2
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

Megjegyzés: *A tévén fogható csatornák előfizetési díja, a beltéri egység bérleti díja, ez a tétel 2000-ban a tv-előfizetési díjat is tartalmazta.

Megvizsgáltuk a fogyasztási szerkezetet is, azaz a havi összkiadáson belül megnéztük, hogy az egyes tételek mekkora részt tesznek ki. (2. táblázat) A leg-

nagyobb súllyal az élelmiszer-kiadások szerepelnek a háztartások fogyasztási struktúrájában, az összes kiadás 37%-ával, ez több mint kétszerese a második legjelentősebb tételként megjelenő lakásfenntartási kiadásoknak: erre ugyanis az összes fogyasztás 17%-át fordítják a háztartások. A kiadások másik felét a többi fogyasztási tétel teszi ki, amelyek közül a legnagyobb arányt a közlekedésre, telefonálásra fordított kiadások jelentik (7–8%), ám nem sokkal kisebb a ruházatkódásra és az élvezeti cikkekre költött összeg részaránya sem (5–5%). A kiadások három évvel ezelőtti megoszlásaitól nem térnek el szignifikánsan az aktuális részesedések sem, bár az élelmiszer-fogyasztás arányának 3 százalékpontos emelkedése és a lakásfenntartás részesedésének 4 százalékpontos csökkenése hibahatár körüli változást jelent.

Az ekvivalens havi háztartási jövedelem alapján képzett jövedelmi kvintilisek szerint is megvizsgáltuk a fogyasztás egyes elemeinek elterjedtségét a háztartások körében. (3. táblázat) A háztartások döntő többsége által fogyasztott tételeket (élelmiszer, lakásfenntartás, elektromos áram, testápolás, tisztítószer) az egyes jövedelmi ötödökbe tartozó háztartások megközelítően azonos arányban fogyasztják, azaz ezek olyannyira általános fogyasztási javak, hogy a jövedelem nem befolyásolja elterjedtségüket. Saját termelésű élelmiszert a felső kvintilisen kívül közel azonos arányban fogyasztanak a háztartások (38–46%), ettől a nagyságrendtől azonban eltérnek a felső ötödbe tartozó háztartások, mivel 29%-uk fogyaszt saját termelésű élelmiszert.

A lakásfenntartás költségeit a jövedelmi kvintilisek szerint vizsgálva az tapasztalható, hogy a már említett elektromos áram, valamint a gáz a háztartások hasonló hányadában jelenik meg, a lakbér és a közös költség, a szemétszállítás, a melegvíz-díj valamint a víz- és csatornahasználat díja azonban a tehetősebb háztartások körében magasabb arányban fordul elő az alacsonyabb jövedelműekhez képest. Nagyobb különbség mutatható ki a közlekedés esetében a magasabb és alacsonyabb jövedelmű háztartások között, hiszen bérletre, benzínre, jegyre a legmagasabb jövedelmű háztartások között kétszer annyian költenek erre, mint a legszegényebbek között. Még ennél is markánsabb az eltérés a tévé nézéshez kapcsolódó kiadások terén, hiszen az alsó ötödbeli háztartásoknak közel egyharmada fizet ilyesmért, a leggazdagabbaknak azonban a háromnegyede. A telefonra költő háztartások aránya szintén eltér az egyes kvintiliseken belül, de még az alsó ötödben a háztartások kétharmada használ telefont, a felső ötödben pedig szinte minden háztartásra jellemző ez. Az élvezeti cikkek terén azonban kisebb ez az eltérés a két szélső jövedelmi csoport között: a legszegényebbek kvintilisében csak mintegy 10 százalékponttal alacsonyabb a cigarettára, szeszes italra stb. költők aránya, mint a leggazdagabbak között (50% és 62%). A többi fogyasztási tétel esetében jól kitapintható az a tendencia, miszerint a magasabb jövedel-

mű háztartások nagyobb arányban költenek olyan kevésbé elterjedt szolgáltatásokra, termékekre, mint művelődés, oktatás, szórakozás, sport, üdülés, tartós műszaki cikk, ám ugyanez igaz a ruházkodásra, a lakáskarbantartásra és a háztartási és lakásfelszerelési cikkekre is.

3. táblázat. Az egyes fogyasztási tételek adott időszakban való fogyasztásának gyakorisága az egy fogyasztási egységre jutó havi háztartási jövedelem ötödei szerint, 2003 (%)

Kiadási tételek	Alsó ötöd	2.	3.	4.	Felső ötöd	Összesen
Az elmúlt hónapban						
Élelmiszer	99,3	99,3	100,0	99,8	99,6	99,6
Elektromos áram (fűtés nélkül)	96,0	97,3	98,7	99,6	99,3	98,2
Lakásfenntartás	92,7	95,8	96,9	96,9	98,2	96,1
Gáz (fűtés nélkül)	74,0	84,8	83,4	86,0	86,9	83,0
Telefonszámla	68,4	82,8	90,5	94,9	96,9	86,7
Víz- és csatornahasználati díj	66,7	76,1	79,0	83,4	82,0	77,4
TV, kábeltévé	29,8	50,0	57,5	61,6	73,9	54,6
Szemétszállítás	62,0	69,9	69,1	74,2	72,2	69,5
Közlekedés (bérlet, benzin, jegy)	43,3	49,3	60,2	75,2	86,2	62,8
Élvezeti cikk (cigaretta, szeszes ital)	49,6	44,6	48,5	61,3	61,7	53,1
Lakbér, közös költség	28,9	32,0	37,4	38,0	49,9	37,2
Melegvíz-díj	11,3	15,6	16,2	17,1	24,7	17,0
Bejárónó, babysitter	1,3	1,1	0,7	0,7	3,8	1,5
Az elmúlt 3 hónapban						
Testápolás	96,2	97,3	96,2	97,8	98,9	97,3
Mosóporok, tisztítószer	94,9	98,0	96,9	97,6	98,2	97,1
Egészségügyi kiadások (orvos, gyógyszer, gyógyhatású készítmények)	74,0	81,7	84,7	78,4	76,2	79,0
Ruházkodás	52,7	56,3	62,2	72,4	82,6	65,2
Művelődés, oktatás, korrepetálás	18,0	22,3	28,1	36,7	54,6	31,9
Szórakoztatás, sport	13,3	17,2	23,8	34,4	51,9	28,1
Az elmúlt 12 hónapban						
Lakáskarbantartás (pl. festés, tetőjavítás)	26,0	32,0	32,1	40,0	37,9	33,6
Háztartási-, lakásfelszerelési cikk	17,8	19,9	22,5	36,1	46,4	28,5
Tartós műszaki cikk	12,4	15,0	20,6	23,7	33,0	20,9
Üdülés	6,0	11,2	16,2	25,6	47,9	21,3

Megjegyzés: Az ekvivalens havi háztartásjövedelmet $e=0,73$ -as hatványkitevővel számítottuk. A kiadási tételeket az Összesen oszlop alapján rendeztük sorrendbe.

4. táblázat. Az egyes fogyasztási tételekre költő háztartások kiadása az egy fogyasztási egységre jutó havi háztartási jövedelem ötödei szerint, 2003 (Ft)

Kiadási tételek	Alsó ötöd	2.	3.	4.	Felső ötöd	Összesen
Az elmúlt hónapban						
Élelmiszer	13 285	16 008	18 803	20 109	23926	18 483
Lakásfenntartás	7252	9347	10 092	9890	12 208	9792
Bejárónő, babysitter	–	2797	2533	2102	11 498	9091
Közlekedés (bérlet, benzin, jegy)	2378	2972	4330	5735	9723	5693
Élvezeti cikk (cigaretta, szeszes ital)	3673	4252	3826	4880	5795	4576
telefonszámla	2513	3060	3384	4068	6356	4006
Lakbér, közös költség	3743	3023	4181	3660	3629	3661
Elektromos áram (fűtés nélkül)	2514	2644	2838	3011	3197	2842
Melegvíz-díj	2336	2074	2625	2361	3144	2574
Víz- és csatornahasználati díj	1236	1449	1673	1748	1841	1596
Gáz (fűtés nélkül)	1403	1654	1494	1442	1417	1485
TV, kábeltévé	1237	1256	1419	1381	1678	1433
Szemétszállítás	421	537	511	510	640	524
Az elmúlt 3 hónapban						
Ruházkodás	7568	7213	8893	11 602	17 353	11 166
Egészségügyi kiadások (orvos, gyógyszer, gyógyhatású készítmények)	5682	8885	9186	6495	7214	7554
Művelődés, oktatás, korrepetálás	6230	5394	5221	6063	9234	6955
Szórakoztatás, sport	4223	3273	3642	5110	7631	5524
Testápolás	2000	2425	2744	3458	4756	3086
Mosóporok, tisztítószerek	2152	2586	2921	3378	4150	3045
Az elmúlt 12 hónapban						
Lakáskarbantartás (pl. festés, tetőjavítás)	49 735	81 771	61 431	80 233	131 286	83 532
Tartós műszaki cikk	30 435	65 860	65 534	49 806	67 205	58 290
Üdülés	23 302	28 108	27 213	39 946	72 653	50 952
Háztartási-, lakásfelszerelési cikk	24 669	42 888	24 854	38 331	77 155	47 844

Megjegyzés: A kiadási tételeket az adott időszakon belül az *Összesen* oszlop alapján rendeztük csökkenő sorrendbe. Az ekvivalens havi háztartásjövedelmet $e=0,73$ -as hatványkitevővel számítottuk.

Az egyes fogyasztási tételekre költő háztartások kiadásainak átlaga jelentős eltéréseket mutat a jövedelmi ötödök szerint. (4. táblázat) Élelmiszerre fogyasztási egységenként 10 ezer Ft-tal többet költ egy felső kvintilisbeli háztartás (23 926 Ft), mint egy alsó kvintilisbeli (13 285 Ft). A saját fogyasztásra élelmiszert termelő háztartások esetében is megmarad ez a nagyságrendileg 10 ezer Ft-os különbség, mivel a legszegényebb háztartásokban 19 277 Ft-ot tesz ki a megtermelt élelmiszer értéke, a felső jövedelmi kvintilisben pedig 38 402 Ft-ot. Lakásfenntartásra fogyasztási egységenként közel 5000 Ft-tal többet fordítanak a legmagasabb jövedelmi ötödbe tartozók, mint az alsó ötödbeliek (12 208 Ft és 7252 Ft). A rezsiköltségek egyes elemei és a tévé-, kábeltévé-előfizetés esetében a kiadások mértéke szerint azonban nincs jelentős eltérés a jövedelmi ötödök között. A negyedévenként és évenként összegzett költségek szerinti tételek mindegyike esetében magasabb a kiadások átlaga a felső, mint az alsó kvintilisben. Legalább kétszer annyit költenek a legjobb anyagi helyzetű háztartások ruhára, testápolásra, tisztítószerekre és tartós műszaki cikkekre, továbbá háromszor annyit üdülésre és háztartási cikkekre, két és félszer annyit lakáskarbantartásra, mint a legszegényebbek. A többi tétel esetében, ha nem is ilyen nagyságrendű, de számottevő a különbség a jövedelmi kvintilisek alkotta skála két végén.

2. A fogyasztás mértéke a háztartások különböző csoportjaiban

A háztartások fogyasztási szokásai közti különbségeket az egy fogyasztási egységre jutó teljes fogyasztás átlagával vizsgáltuk meg a háztartások több jellemzője alapján. A fogyasztás értékét összehasonlítottuk a háztartásfő életkora, iskolai végzettsége, gazdasági aktivitása, foglalkozási csoportja, az egy fogyasztási egységre jutó havi háztartási jövedelem kvintilisei, a háztartás létszáma és a településtípus alapján. (5. táblázat)

A háztartásfő kora csak kis mértékben okoz különbségeket a háztartások fogyasztásában: a 60 évesnél fiatalabb háztartásfők esetében az egy fogyasztási egységre jutó fogyasztás 54–58 ezer Ft, a 60 évesnél idősebb háztartásfők háztartásában azonban nem éri el az 50 ezer Ft-ot. A háztartásfő iskolázottságának szintje már a fogyasztás nagyságrendjét is befolyásolja. Az iskolai végzettség emelkedésével nő a fogyasztási egységenként számított kiadások összege, ami a két szélső csoport, a legfeljebb alacsonyabb fokú végzettségűek és a diplomások között meg is kétszereződik (40 667 Ft, illetve 84 400 Ft).

A háztartásfő gazdasági aktivitása szintén jelentősen hat a háztartás fogyasztásának volumenére: legmagasabb az egy fogyasztási egységre jutó költség a vállalkozóként dolgozó háztartásfők háztartásában (74 292 Ft), ame-

lyet az alkalmazottként foglalkoztatott háztartásfők esetében kapott közel 60 ezer Ft-os fogyasztás követ. A nyugdíjas háztartásfők háztartása azonban már csak a vállalkozókénak közel kétharmados, az alkalmazottakéhoz képest pedig 80%-os szinten fogyaszt. Az egyéb státuszú háztartásfők háztartásában még ennél is alacsonyabb a fogyasztás szintje.

Az aktív háztartásfők háztartására szűkítve a kérdést azt találjuk, hogy a vezetőként dolgozók családjában a fogyasztási egységenként számított átlagos fogyasztás értéke 90 ezer Ft, a szellemi munkát végző valamint az önállóként dolgozó háztartásfők háztartásában pedig ennél 15–20 százalékponttal alacsonyabb. A fizikai munkát végző háztartásfők esetében kapjuk a legalacsonyabb értéket: az ilyen háztartásokban fogyasztási egységenként havonta átlagosan alig több mint 50 ezer Ft-ot költenek. Az egy fogyasztási egységre jutó havi háztartási jövedelem emelkedésével nő a fogyasztásra költött összeg is: a felső jövedelmi ötödbe került háztartások közel két és félszer annyit költenek fogyasztásra, mint az alsó jövedelmi ötödbe tartozók (32 352 Ft és 84 595 Ft). Minél nagyobb egy háztartás, annál alacsonyabb fogyasztási egységenként az átlagos kiadás, bár ennek az összefüggésnek a háttérben nincsenek nagy kiadásbeli különbségek. A legnagyobb eltérés a fogyasztás szintjében az egyfős és a négy vagy több tagból álló háztartások között van, a különbség közel 10 ezer Ft (58 795 Ft és 49 541 Ft). A háztartás településtípusa az előzőnél nagyobb különbségeket generál. Az urbanizációs lejtőn lefelé haladva folyamatosan csökken a fogyasztási egységenként számított átlagos fogyasztás: a fővárosi háztartások közel 72 ezer Ft-os költségével szemben a községekben élők feleennyiből, 46 ezer Ft-ból gazdálkodnak fogyasztási kiadásaik során.

A fogyasztás átlagához képest 50%-kal magasabb szinten fogyasztanak a felsőfokú végzettséggel rendelkező, valamint a vezetőként dolgozó háztartásfők családjában, illetve a háztartási jövedelem alapján a felső ötödbe tartozók, azaz a leggazdagabbak. Az átlagosnál számottevően magasabb szintű fogyasztást tapasztalhatunk még a fővárosi és a szellemi dolgozó, illetve vállalkozó háztartásfők családjában. A legalacsonyabb szintű fogyasztást azokban a háztartásokban találjuk, amelyekben a háztartásfő legfeljebb alapfokú végzettségű, nyugdíjas, illetve amely háztartások havi összjövedelmük alapján a legalsó ötödbe kerültek.

5. táblázat. Háztartások összes kiadása fogyasztási egységenként, a lakásfenntartás költségei és annak aránya az összes fogyasztásból a háztartásfő társadalmi-demográfiai jellemzői szerint, 2003 (Ft, %)

	Átlagos kiadás (Ft)	Fogyasztás aránya az adott csoportban az átlagos – fogyasztáshoz képest (%)	A lakásfenntartás összege (átlag, Ft)	A lakásfenntartás aránya az összes fogyasztásból (%)
<i>Összesen</i>	54 375	100,0	16 059	17,7
<i>A háztartásfő életkora</i>				
18–30 éves	54 445	100,0	15 906	16,5
31–40 éves	57 098	104,9	17 741	14,9
41–50 éves	55 214	101,5	16 888	15,6
51–60 éves	57 886	106,4	15 513	16,7
60 évnél idősebb	49 064	90,2	14 721	23,1
<i>A háztartásfő iskolai végzettsége</i>				
Legfeljebb 8 általános	40 667	74,8	11 898	20,1
Szakmunkásképző	50 073	92,1	15 750	16,4
Érettségi	63 190	116,2	18 996	18,5
Felsőfokú	84 400	155,2	21 239	14,3
<i>A háztartásfő gazdasági aktivitása</i>				
Alkalmazott	59 817	110,0	17 551	15,4
Vállalkozó	74 292	136,6	19 857	13,1
Nyugdíjas	47 569	87,5	14 305	21,5
Egyéb	40 725	74,9	13 132	17,4
<i>Az aktív háztartásfő foglalkozása</i>				
Önálló	71 880	115,0	20 566	14,6
Vezető	89 522	143,2	20 227	13,1
Szellemi	76 699	122,7	21 368	15,3
Fizikai	50 605	81,0	16 111	15,5
<i>Az ekvivalens havi háztartási jövedelem ötödei</i>				
Alsó ötöd	32 352	59,4	11 543	20,0
2.	44 405	81,5	14 056	20,2
3.	51 284	94,1	15 730	17,7
4.	59 887	109,9	17 968	16,1
Felső ötöd	84 595	155,2	21 199	14,5
<i>Háztartáslétszám</i>				
1	58 795	108,1	11 305	22,4
2	54 423	100,1	16 008	18,7
3	55 127	101,4	19 175	16,1
4+	49 541	91,1	18 473	13,2
<i>Településtípus</i>				
Község	46 270	85,1	12 541	16,2
Város	51 163	94,1	15 057	16,9
Megyeszékhely	55 339	101,8	16 206	18,5
Főváros	71 713	131,9	23 259	20,8

Megjegyzés: Az ekvivalens havi háztartásjövedelmet $e=0,73$ -as hatványkitevővel számítottuk.

3. A lakásfenntartási költségek arányának alakulása a háztartások különböző csoportjaiban

A lakásfenntartási kiadások, azaz a rezszi összegének elemzésével a fogyasztási tételek egyik legnagyobb és legnehezebben változtatható, legkevésbé rugalmas elemét jellemezzük. A rugalmatlanság kettős értelemben is igaz: egyrészt a háztartások viselkedésére, azaz megváltozott jövedelem esetén sem változtatható ez a tétel, másrészt a háztartások egészét vizsgálva a jövedelem szintje szerint nem tapasztalható nagy szóródás. A lakásfenntartás összege a magyar háztartásokban havonta átlagosan 16 059 Ft, ami a háztartás összes havi kiadásának az egyhatodát teszi ki (18%). (5. táblázat, 4. oszlop) A rezszi összegének alakulását nem befolyásolja a háztartásfő életkora, azonban az iskolai végzettsége hatással van rá. Legalacsonyabb rezsziel a legfeljebb 8 osztályt végzett háztartásfős családokban számolhatunk, a legmagasabbal pedig a diplomásoknál; a havi rezsiköltség különbsége a két csoport között 10 ezer Ft. Legtöbbet a vállalkozók háztartásában költenek a lakásfenntartásra átlagosan 20 ezer Ft-ot, de az alkalmazotként dolgozó háztartásfők esetében sem sokkal kisebb ez az összeg, ugyanakkor a nyugdíjas, illetve az egyéb háztartásfők családjában már érzékelhetően alacsonyabb összegű a havi lakáskiadás. Az aktív háztartásfőjű háztartásokon belül az önálló, vezető vagy szellemi munkát végző háztartásfők családjában a lakásfenntartás havi költsége meghaladja a 20 ezer Ft-ot, a fizikai dolgozóknál azonban valamivel alacsonyabb összeget fordítanak erre a célra (16 111 Ft).

A háztartási jövedelem növekedésével ha kismértékben is, de emelkedik a rezszi összege, így a felső kvintilisben átlagosan havi 10 ezer Ft-tal többet költenek lakásfenntartásra, mint az alsó kvintilisben. A településtípus szerint vizsgálva a rezsiköltség mértékét azt látjuk, hogy a fővárosiak a vidéki-falusi háztartások kiadásainak kétszeresét fordítják lakásfenntartásra. Ugyanakkor a háztartás méretének növekedésével is emelkedik a rezszi összege: az egyfős háztartásokhoz képest a négy- vagy több fős háztartások 80%-kal költenek többet erre a célra.

A lakásfenntartás az összes háztartás körében átlagosan a teljes fogyasztás 18%-át teszi ki, ám ez az arány a háztartásfők társadalmi-demográfiai jellemzőinek függvényében változik. (5. táblázat, 5. oszlop) Az idős, azaz 60 év feletti háztartásfők családjában például magasabb a rezsihányad (23%), mint a többi korosztályban (15–17%). Az iskolázottság emelkedésével egyre csökken rezszi hányada: az alacsony végzettségűeknél az összes fogyasztás 20%-a, a diplomásoknál már csak 14%-a a lakásfenntartás részesedése. Az aktivitás szerint a nyugdíjas háztartásfők háztartásában a legmagasabb a rezsihányad (21,5%). A háztartás jövedelmének emelkedésével kismértékben csökken a

rezi sulya az összes fogyasztáson belül: az alsó kvintilisben lévő háztartások esetében 20%, míg a felső kvintilisben 14,5%. A háztartás mérete még inkább befolyásolja a lakáskiadás arányát, hiszen míg az egyfős háztartásoknál ez 22%, addig a négyfős vagy népesebb háztartásoknál csak 13%. A településtípusok közül a fővárosban élőknel legmagasabb a rezsihányad, a többi településtípuson megközelítőleg azonos mértékű.

4. Üdülési, nyaralási szokások a magyar társadalomban

Ha a lakásrezi jellemzően rugalmatlan költségtényező, akkor ennek ellentéte a nyaralás, üdülés, amely a háztartások kiadásainak egyik legrugalmasabb elemeként is felfogható. A háztartások alig több mint egyötöde számolt be üdülési kiadásról, ez 4–5 százalékponttal magasabb, mint az évtized elején tapasztalt. Érdekes, hogy a kiadásra fordított összeg nominálisan változatlan a korábbi méréshez képest. Ez a tétel a kiadások mintegy 2%-át teszi ki átlagosan, ami a tartós műszaki cikkekre fordított kiadásokkal megegyező nagyságrend. A jövedelemrugalmasságról tett állításunkat támasztja alá, hogy mind a fogyasztó háztartások aránya (6, illetve 48%), mind a fogyasztó háztartások általi kiadás összege (23, illetve 73 ezer Ft) nagymértékben különbözik a jövedelmi ötödök szerinti alsó és felső kategóriában. (Vö. 3. és 4. táblázat.)

Az üdülési szokásokat módunkban áll részletesebben is megvizsgálni, nemcsak a háztartások, hanem a személyek szintjén is. A 15 éven felüli magyar lakosság alig több mint egytizede (13%) üdült legalább egy hétig külföldön vagy belföldön az elmúlt évben. Ha ugyanezt az előző 5 évről vetítve vizsgáljuk, akkor mintegy háromszorosára nő a legalább egy alkalommal üdülők aránya (37%). Ezen belül jóval jellemzőbb a belföldi üdülés, mint a külföldi: az elmúlt öt évben a felnőtt lakosság egyharmada (32%) üdült Magyarországon legalább egy alkalommal egy hetet, míg közel fele ennyien (18%) pihentek valahol külföldön. Az utóbbi 5 év mindegyikében üdült belföldön a felnőttek 12%-a, nem minden évben, de egynél többször 14%-uk, míg 5 éven belül egyetlen alkalommal 6,5%-uk. A külföldön üdülők aránya minden csoportban alacsonyabb: az elmúlt 5 évben a lakosság csupán 4%-a üdült minden évben külföldön, 8%-uk egynél többször, de nem minden évben, 6%-uk pedig csak egyetlen alkalommal.

A nyaralás minőségét fogyasztási szempontból jól jellemzik annak objektív körülményei is, ezért megvizsgáltuk a szállás típusát és az éttermi étkezés gyakoriságát. Az elmúlt 5 évben legalább egy hétig belföldön üdülők közül a legtöbben apartmanban (26%), illetve rokonoknál, barátoknál (25%) szálltak

meg.⁶ Mivel az előbbi csoport mellett további 7%-nyian saját nyaralójukban töltötték szabadságukat, a belföldön üdülők egyharmada nem fizetett a szállásért (bár egyéb szállással kapcsolatos költségtényezők előfordulhattak ezekben az esetekben is, pl. a nyaraló fenntartása). Az apartman mellett a térítés ellenében igénybe vett szállások közül a leggyakoribb a hotel (15%), ezt követi kemping (11%). Viszonylag alacsony az egyéb szálláslehetőségeket választók aránya (turistaházban 6%, diákszállón 2%, egyéb helyen 8% szállt meg).

A külföldi üdülésről beszámolók körében is számottevő a rokonoknál, barátoknál megszállók aránya (15%), de ennél jóval jellemzőbbek a fizetés ellenében bérelt szálláshelyek: a külföldön üdülők leginkább apartmanban (42%) vagy szállodában (29%) laktak a pihenésük alatt. A kempingezők aránya viszont valamivel alacsonyabban alakult a belföldre jellemzőhöz képest (8%), és emellett az egyéb szállástípusokat is ritkábban választották (diákszálló 3%, turistaház 1%, egyéb 1%).

Az étteremben étkezők aránya a belföldön és külföldön üdülők körében nagyságrendileg azonos: a belföldön pihenők 71%-a, a külföldön üdülők 75%-a evett étteremben a nyaralás alatt. A két csoport közti különbség abból adódik, hogy a külföldön üdülők között valamelyest többen voltak azok, akik minden nap étteremben étkeztek (28%), mint a belföldön pihenők között (22%). Ha a szállás szintje és az éttermi étkezés gyakorisága alapján meg kívánjuk határozni a „drágán” üdülők arányát, akkor arra jutunk, hogy a felnőtt magyar lakosság 6%-a üdült az elmúlt 5 évben legalább egy alkalommal legalább egy hétig külföldön vagy belföldön úgy, hogy szállodában lakott és étteremben evett minden nap. Ha a két üdülési célt, bel- és külföldöt külön vizsgáljuk, akkor nem találunk eltérést: a fenti paraméterekkel megadott drága nyaralást⁷ a belföldön üdülők 3,5%-a, a szabadságukat külföldön töltők 3%-a vállalta.

Azt, hogy valaki volt-e az elmúlt 5 évben legalább egyetlen alkalommal külföldön vagy belföldön üdülni, jelentősen befolyásolják a háztartásfő társadalmi-demográfiai jellemzői. A legerősebb hatása a háztartásfő életkorának és iskolázottságának van. Minél fiatalabb a háztartásfő, annál többen voltak valahol nyaralni az elmúlt 5 évben: a legfeljebb 30 éves háztartásfők családjában élők több mint fele (57%), a 60 év felettiek háztartásában élőknek viszont nem egész egyötöde (17%). A diplomás háztartásfő családjában élők

---

⁶ Ha a kérdezett többször nyaralt belföldön vagy külföldön, akkor a legjellemzőbb szállástípus megjelölésére kértük.

⁷ Hotelben megszállni és naponta étteremben enni jó indikátorai, de természetesen nem egyedüli meghatározói a „drága” nyaralásnak. Adataink alapján azonban ez a két információ szolgálhatott arra, hogy nyaralás és nyaralás között valamilyen módon különbséget tegyünk.

közül ötször annyian üdültek a vizsgált periódusban külföldön vagy belföldön legalább egy alkalommal (79%), mint az alapfokú végzettségű családfők háztartásában élők (15%). Még nagyobb, tízszeres a különbség a két csoport között, ha csak a külföldi üdülésen résztvevők arányát vizsgáljuk (54%, illetve 5%). A háztartásfő gazdasági aktivitása és foglalkozása – nem függetlenül az előbbi tényezőktől – szintén számottevő hatással van a nyaralásra, üdülésre: az aktív (alkalmazottként vagy vállalkozóként dolgozó) háztartásfők családjában élők közül háromszor-négyszer annyian voltak nyaralni (62%, illetve 50%), mint a nyugdíjas háztartásfőjű családokból (16%). A lakóhely településtípusa az előzőeknél kisebb, de összességében figyelemre méltó mértékű hatása arra utal, hogy az urbanizációs lejtőn lefelé haladva egyre kisebb az esély a nyaralásra. A háztartásméret is befolyásolja az üdülést, hiszen a legalább háromfős háztartásokban élők közül 10–15 százalékponttal magasabb a bárhol üdülők aránya az egy-két fős háztartásban élőkhez képest. Ez a különbség azonban inkább a belföldön pihenők arányának különbözőségéből adódik, mivel a háztartás mérete kevésbé befolyásolja a külföldi üdülésen résztvevők arányát az egyes csoportokban.

6. táblázat. Üdülési gyakoriság az egy fogyasztási egységre jutó havi háztartási jövedelem ötödei szerint a 15 évesnél idősebbek körében, 2003 (%)

	Alsó ötöd	2.	3.	4.	Felső ötöd	Összesen
Belföldi üdülés az elmúlt 5 évben						
Minden évben volt üdülni	2,6	4,9	9,5	14,9	26,6	11,7
Nem évente, de egynél több alkalommal	6,6	7,9	12,1	15,5	27,8	14,0
Egy alkalommal	3,3	5,8	7,1	9,4	7,1	6,5
Nem volt üdülni	87,5	81,4	71,3	60,2	38,5	67,8
Külföldi üdülés az elmúlt 5 évben						
Minden évben volt üdülni	1,3	0,5	1,0	3,9	11,2	3,6
Nem évente, de egynél több alkalommal	2,9	1,0	4,4	9,8	22,9	8,2
Egy alkalommal	1,6	4,4	6,1	7,2	10,0	5,9
Nem volt üdülni	94,2	94,1	88,5	79,1	55,9	82,4
Összesen						
Az elmúlt 5 évben legalább egy alkalommal külföldön vagy belföldön üdült	14,5	20,8	32,7	44,5	72,3	37,0
Az elmúlt 1 évben legalább egy alkalommal külföldön vagy belföldön üdült	3,3	5,1	9,8	16,5	31,3	13,1

Megjegyzés: Az ekvivalens havi háztartásjövedelmet $e=0,73$ -as hatványkitevővel számítottuk.

Az egy fogyasztási egységre jutó havi háztartási jövedelem is nagyban befolyásolja az üdülés gyakoriságát (6. táblázat) Míg a legszegényebb háztartásokban élők 14,5%-a volt nyaralni bárhol az elmúlt 5 évben, addig a leggazdagabb háztartásokban élők 72%-a. Mintegy tízszeres különbséget tapasztalhatunk e két jövedelmi csoportba tartozók üdülési gyakorisága között, ha csak az elmúlt egy évben történt nyaralásokat, üdüléseket vesszük figyelembe (3% és 31%).

Hasonló nagyságrendbeli eltérés mutatható ki azok körében, akik az elmúlt 5 évben egyenél ugyan több alkalommal, de nem minden évben pihentek külföldön: a legalsó jövedelmi ötödbe tartozók 3%-ára, a legfelsőbe tartozók 23%-ára volt ez jellemző. Kisebb a különbség (hasonló periódusra vetítve) a belföldön üdülők arányában a jövedelmi skála két szélén lévők körében: a szegény csoportba tartozókhoz képest a gazdagok körében négyszer annyian nyaraltak belföldön az elmúlt öt évben többször is. Érdekes azonban megfigyelni, hogy mind a külföldi, mind pedig a belföldi üdülés jellemzően a leggazdagabbak „kiváltsága”: még a negyedik kvintilisbe tartozók, azaz a jövedelmi helyzetük alapján a társadalom felső szegmensében élők között is csak fele annyian voltak az utóbbi években többször vagy minden évben üdülni, mint a legjobb jövedelmi helyzetű háztartásokban élők.

5. Összegzés

A magyar háztartások átlagosan havi 100 ezer Ft értékben fogyasztottak egy hónapban, ami egy fő esetében 45 ezer Ft-ot, fogyasztási egységre vonatkoztatva pedig 54 ezer Ft fogyasztást jelent. A háztartások átlagos kiadása a 2000. évi Monitor felvételben mért fogyasztást 100%-nak tekintve az elmúlt három évben 34 százalékponttal emelkedett, ami 21%-os reálnövekedésnek felel meg. A háztartások jövedelmük négyötödét fogyasztják el. Közülük szinte mindegyik költ élelmiszerre, és a lakásfenntartással kapcsolatos kiadásokat is a háztartások döntő többsége fizeti, ám szinte ugyanilyen alapvető kiadási tételek a testápolási szerek, a tisztítószerek és a telefonszámla, mivel a háztartások kilenctizede költ ezekre is. A havi kiadások közül a legjelentősebb tétel az élelmiszer-fogyasztás, erre a 2000. évi adatfelvétel alapján számolt kiadásokhoz képest 42%-kal többet költünk.

Megvizsgáltuk a fogyasztási szerkezetet is, azaz a havi összkiadáson belül megnéztük, hogy az egyes tételek mekkora részt tesznek ki. A legnagyobb súllyal az élelmiszer-kiadások szerepelnek a háztartások fogyasztási struktúrájában, mivel az összes kiadás több mint egyharmadát fordítják a háztartások élelmiszerre, ami több mint kétszerese a második legjelentősebb tételként

megjelenő lakásfenntartási kiadásoknak, erre ugyanis az összes kiadás egyhatodát fordítják a háztartások. A kiadások másik felét a többi fogyasztási tétel teszi ki, amelyek közül a legnagyobb részt a közlekedésre, telefonálásra fordított összegek jelentik. Az üdülési szokásokat nemcsak a háztartások, de az egyének szintjén is vizsgálva láthatóvá válik, hogy a 15 évesnél idősebb magyar lakosság több mint egyharmada töltött pihenéssel legalább egy hetet az elmúlt 5 évben bárhol, ám nem meglepő módon a belföldön nyaralók aránya kétszerese a külföldön üdülőkének. Ha az üdülés körülményeit is figyelembe vesszük, akkor a lakosság 6%-áról állíthatjuk, hogy az utóbbi 5 évben „drágán” nyaralt.